

Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендирув

ISSN 2181-7138

№ 6/2 - 2022 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсат АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Кеңесбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алиппер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Аскар ДЖУМАШЕВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ
Аскарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Бахтиёр РАХИМОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Қаххор ТУРСУНОВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Саодат ТОШТЕМИРОВА
Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРИШАНБИЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРТАШЕВА

Шөлкөмлестириўшилер:

**Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириў
Министрлиги, ӨЗПНИИ
Қарақалпақстан филиалы**

**Өзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды**

**Қарақалпақстан Баспа сөз хәм
хабар агентлиги тәрепинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге
алынды №01-044-санлы гуўалық
берилген.**

**Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz**

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилуви шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлұматларға автор жууапкер.

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ ӘДБИЯТ

Umarov I.A. “Малика айёр” дostonи лексикасида туркий қатламнинг қўлланиши	4
Шодиева Ш.И. Оламнинг лисоний манзараси ҳақида қарашлар	9
Haydarova Z. Satira nazariyasi haqida mulohazalar	14
Mamaraximova N. Ijodiy tafakkurda nutqning ahamiyati	16
Ergashev A. Xurshid Do'smuhammadning ramzga asoslangan hikoyalarini o'qitish metodlari	21

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Yalubjanova D.,Maxmudov F. Diagnostikasi va reabilitatsiya qilishda eshitishida nuqsoni bo'lgan bola va ularning ota – onalari bilan bog'liq muammolar	25
Musurmonov R., Musurmonova M. Yangi o'zbekiston sharoitida ta'lim muassasasi rahbarining innovatsion faoliyati xususiyatlari	29
Мусурмонов Р., Сўлтонова Д. Замонавий таълим муассасаси раҳбарининг инновацион фаолияти хусусиятлари	33
Мусурмонов Р., Суяров А. Таълим муассасалари раҳбарларининг маънавий кифаси, маданияти ва унга қўйилган талаблар хусусида	37
Мусурмонов Р., Хакимова И. Ёшларнинг шарқона имиджи ва муомала одобини шакллантириш хусусида	43
Турсунбаева Ю. Р. Олий таълим сифатини таъминлаш ва самарадорлигини оширишнинг замонавий имкониятлари	47
Расулов А. Н., Хуррамов К.М. Таълим кластери шароитида “Иқтисодий билим асослари” фанини ўқитишнинг ташкилий шароитлари	50
Эватов С. Коммуникатив компетентлик тушунчасининг мазмун-моҳияти ва илмий-педагогик асослари	55
Азамов Ж. Олий таълим муассасалари бошқарувига Осиёча субстансиал ва процессуал автономия тамойилларини жорий этиш самарадорлиги	59
Ziyayev A. Seminar mashg'ulotlarini interfaol nashkil etishning afzallik jihatlari	63
Arifxodjayev G., Yuldasheva O. Dizartiya nutq nuqsoni bo'lgan bolalarda idrok shakllanishining o'ziga xosligi	66
To'raqulov L. Oilaviy bolalar uylari tarbiyalanuvchilarining ijtimoylashuvi	70
Тошболтаев Ф. Бўлажак ўқитувчиларни методик тайёрлаш тизимини такомиллаштиришнинг хусусиятлари	75
Akramova X., Safarov M. Yordamchi maktabda ta'lim jarayonini rivojlantirishni o'ziga xosligi	79
Nazarqosimov Q., Qarshiboyev A. Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalarda tarbiyaviy ishlarni olib borishda didaktik materiallarni qo'llanilish bo'yicha mashg'ulotlarning ahamiyati	83
Мустафақулова Д. Таълимда тизимли ёндашув	86
Mixliboyev F. Nutqning normal va nuqsonli rivojlanishida nutq va kognitiv funksiyalarning o'zaro bog'liqligi	91

Qaxxarova N. N. Bolalarda mantiqiy fikrlashni shakllantirishning tarixiy falsafiy asoslari	94
Abdullayeva G. R. Adekvatlik tushunchasining psixologik tahlili	98

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИҚ ТҲИКАРЛАРИ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Rasulova D. O'qituvchi va o'quvchi munosabatlarining axloqiy mezonlari	104
Qilichova M. Yoshlar siyosiy qiyofasi to'g'risidagi qarashlarning zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati	106
Абдурашулова Д. Ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзининг амалда тадбиқ этилиши (Жиззах шаҳри мисолида)	112
Nazarqosimov Q., Berdiyev X. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirishda va korreksiyalashda logopedik yondoshuvlar	115
Raimjonov S. Yakka tartibdagi darslarda o'quvchilarning ijrochilik mahoratini rivojlantirish	117
Xolmirzayev O. O'zbek xalq cholg'usi chang tarixidan	121
Abdukurimova E. O'zbekistonda mumtoz musiqa san'atida bastakorlik ijodining tutgan o'mi va uning tadrijiy rivojlanishi	124

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Tayirova M. Ta'lim jarayonlarida samarali tashkil qilishda ta'lim vositalari va multimedia texnologiyasidan foydalanishning dolzarbligi	130
Назарова Г. Бўлажак иктисодчиларда аналитик тафаккурни ривожлантиришнинг педагогик мазмуни	135

БАСЛАЎЧИ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТАРБИЯ

Akramova X., Abatbayeva A. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar o'yin faoliyatida nutqiy muloqotning faolligini oshirish xususiyatlari	138
Arifxodjayev G., Muminova Z. Boshlang'ich sinflarda disleksiyasi bo'lgan o'quvchilarning o'qish malakalarini korreksiyalash	141
Xudoyqulov J. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish	145
Абдуллаева Н. Мактабгача таълим ташкилотлари ва олий таълим муассасалари ҳамкорлигини кластери ёндашув асосида ривожлантириш	149
Сафаров Б. Мактабгача таълим ташкилотлари тарбиячиларда педагогик касбий компетентлик ва унга хос сифатлар	153

ФИЗИКАЛИҚ ТАРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Пармонов А. Жисмоний тарбия ўқитувчиларида акмеологик мотивацияни ривожлантириш модели	157
Абдуллаев О. Ўқувчилар руҳиятидаги салбий ўзгаришлар ва уни жисмоний таълимда бартараф этиш вазифалари	161
Nurmatov F.A. Milliy harakatli o'yinlar va uning rivojlanishi	165
Каримов У.Р. Решение некоторых ошибок и недостатков в физическом воспитании и в спорте вузов и всех образовательных учреждениях	168

ёки метёри тўшунчасига дуч келинмайди, ваҳоланки, шиғорлар ахлоқи, педагогик ахлоқ, ҳуқуқшунос ахлоқи, ҳарбийлар, сиёсатчилар ва бошқалар ахлоқи ҳақида фикрлар жуда кўп билдирилади.

Абу Али ибн Сино “Ахлоқ ҳақида” ги рисоласида инсон тўғрисида гапириб, одамдаги яхши ва ёмон ҳуққнинг ҳаммаси ижтимоий шароит, тарбия ва адолат натижасида вужудга келиши таъкидлайди. Яхши ахлоқли кишида инсоннинг энг яхши фазилатлари мужассамлашганини айтади. Шундай фазилатлар жумласига инсонпарварлик, ҳақиқий дўстлик, садоқатлик, келажакка ишонч билан қараш, меҳнатсеварлик, мустаҳкам ирода, тadbиркорлик ва шу қабиларни кўрсатиб, у кишиларни шундай фазилат эгаси бўлишига чақиради. У кишилардаги қўрқоқлик, икки юзламачилик, алдамчилик, мунофиқлик, дангасалик ва очкўзлик каби салбий хислатларни қоралайди ва одамларни бундай иллатдан қочишга ундайди.[6]

Давлатимиз раҳбари Ш.М.Мирзиёев асарлари, нутқ ва маърузаларидан келиб чиққан ҳолда раҳбарнинг жамоага нисбатан қўйидаги хусусиятлари келтирилади:

- кишиларга хайрихоҳ ва илтифотли бўлиш;
- олижаноблик ва бегаразлик, холислик;
- кишиларнинг қадри – қимматига етиш;
- фуқаролик ва касбий бурчини бажариш;
- одамларга ишонч кишиларнинг ўз кучига қобилиятига бўлган ишончини қўллаб – қувватлай олиш уни шахсий камчиликларини бартараф қилишга йўналтира билиш;
- юқори нутқ маданиятига эга бўлиш ва ташқи кўринишдаги озодаллиги;
- ҳушмуомалалик, ситоплик;
- камсуқумлик, вазминлик;
- андишалilik, масъулиятlilik;
- меҳнат ва дўстликдаги шерикчиликда ўзаро ёрдам ва қўллаб - қувватлаш;
- принципиаллик ва ишонч;
- талабчанлик, қатъий тартиб-интизомни сақлаш;
- танқидий таҳлил, шахсий жавобгарлик, масъулиятlilik;
- юқори даражадаги фуқаролик, ватанпарварлик ва байналминаллик. Жамият бахт – саодати йўлида ҳалол меҳнат қилиш жамият бойлигини қўнайтириш ҳақида гамхўрлик қилиш. [3]

Ш.М.Мирзиёев раҳбар ходимлар қўйидаги хислат ва қирраларга эга бўлишини кўрсатиб ўтади:

- шахснинг ақлий, ахлоқий ва руҳий жиҳатдан раҳбарликка мослиги;
- маънавий-маданий қиёфасининг юксаклиги;
- раҳбарлик салоҳиятини ҳис эта олиш;
- раҳбарлик маданияти, ўз тажриба ва малакасини мунтазам ошириб бориш;
- ўзликни англаш, тарих ва миллий қадриятларга муносабати, миллий гурури, ифтихори, миллий истиқлол гоёсига содиқлиги;
- ижтимоий ҳаётда ҳалоллик, адолат, қонунчилик ва ҳақиқатга таяниши;
- бошқарувда демократик тамойилларни қўллаш олиш қобилияти;
- ўз манфаатини халқ-одамлар манфаати билан уйғун қўриши, жамият манфаатини қўзлаши;
- фаолиятда манфаатпарастлик, шахсиятпарастлик, боқимандалик, маҳаллийчилик, таъмагирлик каби иллатларга мурасиз қураш олиб бориш;
- кадрлар захирасини яратиб, уларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва ҳалол, ҳақиқат юзасидан уларни жой-жойига қўйиш; [4]

Ҳар бир раҳбар ўзи учун мулоқотнинг этикавий тартибларини ўзлаштиради, шахсий фазилатлари ва тажрибалари билан бойитади, манфаат ҳамда эҳтиёжлари доирасида ундан фойдаланади. Муҳими у, ўз-ўзини баҳолай олиш, ташқаридан кузатиш, хатти-ҳаракатларини мунтазам равишда таҳлил қилиш, танқидий баҳо бериш салоҳиятига эга бўлиш лозим. Мазкур этикавий нормаларга амал қилиш, зеро, унинг талаблари ахлоққа нисбатан нисбий кўриниш касб қилсада, профессионал хизмат доирасида муваффақиятга эришиш гарови бўлиб хизмат қилади.

Амалиётда кўпчилик раҳбарларнинг бошқарув фаолияти самарадорлиги кўп жihatдан раҳбарнинг ўз лавозимида қанча муддат ишлаганига, яъни бошқарув жараёнида орттирган тажрибасига боглиқ деб ҳисобланади. Тадқиқотларда эса, таълим муассасаси фаолиятини ташқил этиш ва такомиллаштиришда раҳбарларнинг бошқарув фаолияти самарадорлиги асосан, уларнинг бошқарув йўналишидаги тушунчалари, билими, кўникма ва малакалари даражасига ҳамда уларнинг шахсий хусусиятлари, касбий тайёргарлигига ва шахсий сифатларига боглиқ, деб кўрсатилади.

Таълим муассасасини бошқариш маданияти: Мамлакатимизда олиб борилаётган барча соҳалардаги ислохотлар сиёсати доирасида раҳбар ходимлар маънавиятида ахлоқий жиҳатларини ёритиш ва такомиллаштириш муаммоларини Ўзбекистон Республикаси раҳбариятининг кўрсатмалари, тавсиялари, махсус адабиётларда илгари сурилаётган услублар асосида ёритишдан иборат.

Таълим муассасаларида ушбу муаммоларни ҳал этиш қуйидаги тадқиқот вазифаларини белгилаб беради:

- раҳбар маънавияти тушунчасининг фалсафий моҳияти ва шаклланиш тарихини ўрганиш;
- раҳбар маънавиятининг бошқарувда намоён бўлишини таҳлил этиш;
- бошқарув маданияти ва миллий раҳбар кадрлар маънавий қиёфасининг ахлоқий асослари ҳақида гояларини тадқиқ этиш;
- замонавий раҳбар маънавий қиёфаси миллий ахлоқий концепциясининг соғлом авлод тарбиясидаги аҳамиятини ёритиш;
- бошқарув маънавияти ва раҳбар маънавий қиёфаси ўзаро алоқадорлигининг ахлоқий моҳиятини асослаш;
- ахлоқий тамойиллар, раҳбар маънавий қиёфасининг асосий омиллини креатив таҳлил этиш каби масалалар ташқил этади. Раҳбарнинг хизмат юзасидан самимий муносабатда бўлиш маҳорати (ёки маданияти);
- мурожаат этган шахслар билан самимий қизиқиш;
- муносабатда майинлик ва ҳушмуомала бўлиш;
- мурожаатда мансаб, табақа, айниқса, исм-шарифини ёдда тутиш, сабр - тоқат билан тинглаш;
- ўзгаларнинг хизматдаги ишлари, ўзлари ҳақидаги гапиришларига хайрихоҳлик;
- хизмат юзасидан мурожаат этган ходимларни қизиқтирган масалалар ҳақида суҳбатлаша олиш;
- суҳбатдошларга самимий таъсир кўрсатишдаги муомала устунлиги, яъни дипломатия;
- ўзгаларга таъсир этишнинг мавжуд услубиятларидан фойдаланиш;
- суҳбатдошнинг хизматдаги ижобий ва аҳамиятли ишларини самимий тан олиш;
- ўзгалар камчилигини билвосита кўрсатиш;
- лаганбардорлик, мавқеи, мансабига кўра ёлгон ҳушмомад билан алмаштирмаслик;

- суҳбатдошга хизмат юзасидан шундай масалалар қўя билиш, токи бунни у буйруқ тарзида тушунмасин;
- суҳбатдош ёки тарафлар ҳатоларини тушуниб, нокулайликдан чиқишига имкон бериш, уларга мағлуб сифатида муносабатда бўлиш. [7]

Ҳозирги даврда педагогик инновацияни ва таълимни модернизациялаш жараёнини ривожлантириш ва такомиллаштириш бўйича ислоҳатлар олиб борилаётган бир даврда таълим муассасаларини бошқариш маданияти муҳим муаммолардан бири ҳисобланади.

Ўрта аср ижтимоий-фалсафий фикр тараққиёти мутафаккири Абу Наср Форобий раҳбарликнинг энг афзал томонларидан бири деб “Истеъдод ва малакасига қараб ҳар бир кишига муносиб вазифа бериш орқали улардан (қўл остидаги одамлардан) самарали фойдалана олиш кудрати”, дейди.

Мутафаккир ўз ўрнида раҳбарликнинг доимий изланиш ва тарбиянинг давом этишини қўзда тутиб, “Рухни тарбиялаш ва поклаш муттасил давом этсагина, яхши амалларга эришиш мумкин”, деб таъкидлайди. Абу Наср Форобий “Фозил одамлар шаҳри” асарида етакчи (бошқарувчи)га хос бўлган 12 та хислат ҳақида қуйидагиларни таъкидлайди:

- ▶ биринчидан, турт мучаси соғлом бўлиб, ўзига юкланган вазифаларни бажаришда бирор аъзосидаги нуқсон ҳалал бермаслиги лозим, аксинча, у соғсаломатлиги туфайли бу вазифаларни осон бажариши лозим;
- ▶ иккинчидан, табиатан нозик фаросатли бўлиб, суҳбатдошининг сўзларини, фикрларини тез тушуниб, тез илғаб олиши, шу соҳада умумий аҳвол қандайлигини аниқ тасаввур қила олиши зарур;
- ▶ учинчидан, у анлаган, кўрган, эшитган, идрок этган нарсаларни хотирасида тула-тўқис сақлаб қолиши, барча тафсилотларни унутмаслиги зарур;
- ▶ саккизинчидан, у ҳақ ва ҳақиқатни, одил ва ҳаққўй одамларни севадиган, ёлғон ва ёлғончиларни ёмон кўрадиган бўлиши зарур;
- ▶ тўққизинчидан, у ўз қадрини билувчи ва номус-ориятли одам бўлиши, пасткашлардан юқори турувчи, тугма олийҳиммат бўлиши, улут, олий ишларга интилиши зарур;
- ▶ ўнинчидан, бу дунё молларига, динор ва дирҳамларга қизиқмайдиган (мол-дунё кетидан кувмайдиган) бўлиши зарур;
- ▶ ўн биринчидан, табиатан адолатпарвар бўлиб, одил одамларни севадиган, истибдод ва жабр-зулмни, мустабид ва золимларни ёмон кўрувчи, ўз одамларига ҳам, бегоналарга ҳам ҳақиқат килувчи, барчани адолатга қакирувчи, ноҳақ жабрланганларга мадад берувчи, барчага яхшилиқни ва ўзи суйган гўзалликларни раво кўрувчи бўлиши зарур. Ўзи ҳақ иш олдида ўжарлик қилмай, одил иш тутгани ҳолда ҳар қандай ҳақсизлик ва разолатларга мурасасиз бўлиши зарур;
- ▶ ўн иккинчидан, ўзи зарур деб ҳисоблаган чора-тадбирларни амалга оширишда қатъиятли, саботли, журъатли, ҳасур бўлиши, қўрқоқлик ва ҳадиксирашларга йўл қўймаслиги зарур деб ҳисоблайди.

Ўзини ўзи бошқариш ва ривожлантириш йўналишида:

- таълим ташкилоти раҳбарлари ўз фаолиятини ўзи мувофиқлаштириши, ўз устида ишлаши, мустакил таълим олиши асосида раҳбарлик услубларининг турли шакллари ҳамда усулларида вазиятларга қўра оқилтона фойдалана олиш;
- ҳар қандай вазиятларда ҳам ўзини тута олиш, эҳтиросларга берилмаслик,

ташаббускор бўлиш;

- ҳамкорлик, ҳамжихатлик, ҳамижодкорлик билан иш юритиш;
- виждонли ва адолатли бўлиш; самимий, вазмин, бағрикенг бўлиш;
- ижодкор, бунёдкор ва яратувчан бўлиш; талабчан ва меҳрибон, вақтнинг қадрига етадиган, ҳушмуомала бўлиш;
- ўзини ўзи баҳолаш, ўз фаолиятини ва шахсий сифатларини ўзи томонидан тапшиқ тапшиқ этиш.

Шунингдек, инновацион гоёларни излаш, ўрганиш ва уларга асосланиш ҳамда илмий асосланган маълумотлардан фойдаланиш, бошқарувнинг педагогик, психологик ва ижтимоий-иқтисодий асосларини ўзлаштириш.

Раҳбарнинг иш услуби – бу бошқарув жараёнида у ёки бу масалани ҳал қилишда унинг ўзига хос ёндашишидир. Раҳбар қарор қабул қилганда, унинг бажарилишини тапшиқ этганда ва қўл остидаги кишилар ишини назорат қилганда у ўз вазифаларига мувофиқлаштириш кўради. Раҳбарлик услуби, белгиси ва бўйсунувчиларга нисбатан муносабатига қараб, барча раҳбарларни қуйидаги уч турга ажратиш мумкин.

Раҳбарлик услубига қараб раҳбарларнинг тоифаларга ажратилиши

№	Раҳбарлик тоифалари	Изоҳ
1	Автократик раҳбарлик	*Бундай тоифадаги раҳбар: буйруқ чиқариш, қарор қабул қилиш, ходимларга жазо бериш ёки рағбатлантиришда жамоа фикрини ҳисобга олмайди; ўзини жамоадан узоқ тутди, жамоа аъзоларини бевосита мулоқотда бўлишини чегаралаб қўяди; ўзининг ноўрин ҳаракатларининг танқид қилинишига чидай олмайди; ўзига бўйсунувчиларнинг ҳаракатларини кескин равишда танқид қилишни яхши кўради; муттасил буйруқ беришга, ҳаммани ўз истакларига сўзсиз бўйсундиришга интилади; кўп гапиришни ёқтирмайди, лекин бўйсунувчилари билан муомалада бўлганда унинг раҳбарлик ғурури баланглиги, ўзини катта тутиши сезилиб туради; ўзига бўйсунувчилар олдида қовоғи солинган кайфиятда бўлади. Хуллас, автократик раҳбар ўзига бино қўйган, димоғдор, ўз қобилияти ва имкониятларига ортиқча ишонадиган, ҳукмини ўтказишга интиладиган кишилардан этишиб чиқади. Бундай раҳбар назоратдан четда қолса, ўша ерда дағаллик, такаббурлик, тазйиқ ўтказиш, мажбур қилиш каби ўта салбий ҳолатлар авж олади. Бироқ автократик бошқарув усулини ҳар жиҳатдан ёмон деб бўлмайди. Баъзи бир ҳолларда бўйсунувчиларнинг маданий даражаси, ахлоқи пастлиги сабабли маълум даражада автократик услубни танлаб олиш ҳам иш бериб қолиши мумкин.

2	Либерал раҳбар	*Бундай тоифадаги раҳбар: бошқариш функцияларини жамоа фикри билан ҳисоблашиб амалга оширади; ишлаб чиқаришни бошқаришга ходимларни жалб қилади, уларнинг билдирган фикрига, улар билан маслаҳатлашади, ижобий томонларини инobatта олади; барча билан баробар ва самимий муносабатда бўлади, устунлигини билдирмайди; буйруқ бериш йўли билан эмас, балки ишontiриш услубида иш тутади; бўйсунувчиларнинг шахсий ташаббусини, ижодий фаолиятини ривожлантиради ва жамоада ўртоқлик ва ишчан муҳитни яратади.
3	Демократик раҳбар	*Бундай тоифадаги раҳбар: бошқариш функцияларини жамоа фикри билан ҳисоблашиб амалга оширади; ишлаб чиқаришни бошқаришга ходимларни жалб қилади, уларнинг билдирган фикрига, улар билан маслаҳатлашади, ижобий томонларини инobatта олади; барча билан баробар ва самимий муносабатда бўлади, устунлигини билдирмайди; буйруқ бериш йўли билан эмас, балки ишontiриш услубида иш тутади; бўйсунувчиларнинг шахсий ташаббусини, ижодий фаолиятини ривожлантиради ва жамоада ўртоқлик ва ишчан муҳитни яратади.

Қарорларни бажариш – бу оқибат натижасида юқори бўғинда қабул қилинган режаларни, шунингдек шу режалар асосида қуйи бўғинлар (таълим ташкилоти жамоси, педагогик жамоа, методбirlашма, смена, ҳар бир ходим) учун тузилган режа ёки топшириқларни бажариш дeмакдир. Қарор энг аввало буйруқ ёки фармойиш тарзида расмийлаштирилади, сўнгра у маъмурий ҳужжат тусини олади. Унда аниқ ижрочилар, бажариш муддатлари, назорат қилиш усуллари ва ҳоказолар кўрсатилган бўлади.[8]

Раҳбарнинг асосий вазифаси бошқарув тизимини мақсадга мувофиқ уюштиришдан ва ўзи учун ишлаб чиқаришнинг туб масалалари билан шугулланиш имкониятини яратишдан иборатдир. Қарорларни бажарилишига раҳбарлик қилиш жараёнида раҳбарнинг вазифаси ходимларнинг шахсий манфаатларини умумманфаатлар билан мувофиқлаштиришга эришишдан иборатдир. Жамоага муваффақиятли раҳбарлик қилиш, фармойиш бериш ва назорат қилиш усуллари, шакллари ва техникасини билишигига эмас, балки топшириқларни бажаришга ходимларни сафарбар эта олиш қобилиятини ҳам талаб қилади. Бошқариш жараёнидаги охириги босқич – бу қабул қилинган қарорлар ижросини назорат қилишдир.

Назорат – бу қайта (жавоб) алоқа шакли ҳисобланиб, юқори бошқарув органи томонидан чиқарилган буйруқ, фармойиш ва белгиланган режаларнинг жойларда бажарилиш даражаси тўғрисидаги маълумотни аниқлаш усулидир. Ҳақиқий ҳолатни билмасдан ва далилларни текширмасдан туриб, тўғри ва оқилона раҳбарлик қилиб бўлмайди. Қуйи бўғинларни бошқаришда асосан ҳисобга олишнинг тезкор ва бухгалтерия ҳисоби турларидан фойдаланилади. Яхши йўлга қўйилган ҳисобга олиш самарали қарорлар ишлаб чиқиш, уларнинг бажарилишини кузатиб бoриш имконини беради. Ҳисобга олишдаги чалкашлик, одатда ишлаб чиқаришни бошқариш аҳволининг ёмонлигидан ва катта камчиликлар мавжудлигидан далolat беради.[7]

Назорат функцияси раҳбарнинг энг муҳим вазифасидир. Раҳбар қабул қиладиган қарорларнинг ташаббускори бўлганлиги сабабли ушбу қарорларни бажарилиши устидан назоратни ташкил қилишнинг ҳам ташаббускори бўлиши керак. Қарорларнинг ижро этилишини назорат қилмайдиган раҳбар ўзи ишлаётган таълим ташкилотига эмас, балки таълимнинг бошқа тизимларга ҳам зарар етказиши, яъни уларнинг ишида кечикишлар, узилишлар пайдо бўлишига сабабчи бўлиши мумкин.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги “Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида” ги ПФ-5712-сонли фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 6 ноябрдаги “Ўзбекистоннинг Янги тараққиёт даврида таълим - тарбия ва илм - фан соҳаларини ривожлантириш чора - тadbирлари тўғрисида” ги ПФ-6108 - сонли Фармони.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 25 январдаги “Халқ таълими соҳасидаги илмий-тадқиқот фаолиятини қўллаб қувватлаш ҳамда узлуксиз касбий ривожлантириш тизимини жорий қилиш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-4963 сонли қарори
4. Ш.Мирзиёев. Миллий тараққиёт йўлимизми катъият билан давом эттириб янги босқичга кўтарамиз. – Т.: Ўзбекистон нашриёти, 2017 й.
5. Ш.Мирзиёев. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: Ўзбекистон нашриёти, 2017 й. – 488 б.
6. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” давлат илмий нашриёти. 2004. 41-42-б.
7. Аҳлидинов Р. Ш. Таълим муассасасини бошқариш санъати. – Т.: “Фан”, 2006. – 303 б. 721
8. Пулатов Ш.П. Таълим менежменти ёхуд таълим муассасасини илмий-методик бошқаришга инновацион ёндашув./ Т.: “Yosh kuch”. 2022 й.

РЕЗЮМЕ

Мақолада янги Ўзбекистон шароитида замонавий таълим муассасалари раҳбарларининг маънавий қиёфаси, педагогик одоби ва маданияти, юксак инсонийлик фазилатлари тўғрисида фикр юритилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются духовный облик, педагогические манеры и культура, высокие человеческие качества руководителей современных образовательных учреждений в условиях нового Узбекистана.

SUMMARY

The article discusses the spiritual image, pedagogical manners and culture, high human qualities of the leaders of modern educational institutions in the conditions of the new Uzbekistan.

ЁШЛАРНИНГ ШАРҚОНА ИМИДЖИ ВА МУОМАЛА ОДОБИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ХУСУСИДА

Мусурмонов Р.

*Чирчиқ давлат педагогика институти
“Мактаб менежменти” кафедраси доценти, н.ф.н.*

Хакимова И.

*Чирчиқ давлат педагогика институти
“Мактаб менежменти” кафедраси доценти, н.ф.н.*

Таянч сўзлар: шарқона тарбия, муомарат одоби, ўзаро мулоқот, саломлашиш маданияти, умуминсоний кадриятлар, миллатнинг руҳи, маънавий асослар, маданий ва маънавий мерос, Шарқ ва Ғарб донишмандлари.

Ключевые слова: восточное образование, социальный этикет, взаимное общение, культура приветствия, общечеловеческие ценности, дух нации, духовные основы, культурно-духовное наследие, восточные и западные мудрецы.

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педагоғикалық
илим-изертлеў институтының Ж. Орынбаев атындағы
Қарақалпақстан филиалы

**«МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ» № 6/2**

Нөкис — 2022

Басып шығыўға жуўапкер:

А. Тилегенов

Баспаға таярлаған:

А. Тилегенов, Н. Абдукаримов

Оригинал-макеттен басыўға рухсат етилди 9.12.2022. Форматы 60x84^{1/16}

«Таймс» гарнитурасында офсет усылында басылды.

Шэртли б.т. Нашр. т. Нусқасы 2000. Буйыртпа №

«NISO POLIGRAF» ШК босмахонасида босилди.

Тошкент ш., Ҳ. Бойкаро, 51